

ВАГОМИЙ ЗДОБУТОК У ЦАРИНІ ГРІНЧЕНКОЗНАВСТВА

Єсипенко Дмитро. Повісті Бориса Грінченка “Серед темної ночі” та “Під тихими вербами”: історія текстів і тексти в історії. – К.: Наукова думка, 2015. – 160 с.

Серед найголовніших проблем, що постали сьогодні перед Україною як суверенною державою, – відродження замулених криниць і духовних оаз нашого народу, формування здорової національної свідомості, а отже, доречною виглядає орієнтація саме на вітчизняних мислителів, митців, громадських діячів, які у найскладніші для українців періоди своїм героїчним і непоборним патріотизмом плекали національну ідею та на власному досвіді втілювали її в життя попри всі труднощі й перепони.

Одним із таких відданих своїй справі українців був Борис Грінченко – письменник і літературознавець, лексикограф і етнограф, педагог і публіцист, історик і громадсько-культурний діяч, видавець і редактор, який заклав міцний підмурок для розвитку української культури та просвіти. У зв'язку з тим, що освітня та видавнича справа в Україні на початку XXI ст. позначені досить суперечливими процесами й насправді вимагають нагального реформування, доречним вважається не лише запозичення успішного досвіду зарубіжних видавництв і редакцій, а й спроба озирнутися назад, у минуле нашого народу, котрий мав багато в чому схожі на сьогоднішні умови існування українського слова. Точніше, навіть песимістичніші – на політичному, законодавчому, фінансовому,

соціокультурному рівнях, попри те, що Б. Грінченко намілювався здійснити титанічну працю заради ідеї освіченого, національно свідомого, морально та естетично цілісного українця.

Одним із знарядь, обраних Грінченком для реалізації своєї мрії, стали його україномовні художні твори, періодичні та книжкові видання. Враховуючи потенціал багатогранного мистецького доробку Грінченка для альтернативного погляду на перебіг сучасних освітніх та видавничих процесів, саме у протиріччі між наявністю такої можливості та нестачею ґрунтовних наукових досліджень текстологічного аспекту художніх творів видатного українця полягає актуальність монографії Дмитра Єсипенка.

Книжка присвячена “пам’яті Віктора Дудка – Людини і Вченого”, відомого текстолога й джерелознавця, під

керівництвом якого Д. Єсипенко написав та успішно захистив 2013 року в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидатську дисертацію. На її основі, власне, й постанала монографія.

Д. Єсипенко поставив собі за мету з'ясувати текстологічні і джерелознавчі питання повістей Бориса Грінченка "Серед темної ночі" та "Під тихими вербами", а також проаналізувати історію їхньої публікації.

Особливо цінне те, що автором монографії в науковий обіг вводяться маловідомі факти та епізоди біографії Б. Грінченка (звільнення із земства, боротьба з контрафактними виданнями та ін.), які тривалий час перебували на маргінесі літературознавчих студій. Автор опрацював значну кількість архівних матеріалів, що зберігаються у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Варто нагадати, що впродовж столітнього періоду дослідження творчості Грінченка історія його художніх творів залишалися поза увагою текстологів. Отож, осмислення творчого доробку українського митця, який був активним учасником літературного процесу кінця ХІХ – початку ХХ ст., давно на часі.

Дослідження Д. Єсипенка логічно побудоване та структуроване. Воно складається з "Переднього слова", трьох розділів, поділених на підрозділи, "Прикінцевих зауваг", списку скорочень та іменного покажчика.

У "Передньому слові" обґрунтовується вибір теми дослідження, його актуальність, стисло аналізується стан наукового вивчення проблеми. Автор також лапідарно розповів про перебіг роботи над книжкою та висловив подяку літературознавцям "за участь в обговоренні та редагуванні тексту дослідження на різних етапах його створення".

Хронологічні межі дослідження досить широкі (понад столітній період –

1899–2010-ті роки). У першому розділі монографії "Народження класики: історія створення та перших публікацій" висвітлено біографічний контекст і власне процес написання творів, а також історію їхньої публікації у 1901–1902 рр., систематизовано характер вивчення художньої спадщини Б. Грінченка науковцями, критиками, що дало можливість дійти висновку про недостатнє дослідження життєпису та творчості митця.

Молодий науковець з'ясовує маловідомі факти біографії Б. Грінченка, а саме: чернігівський побут письменника після звільнення зі служби у Чернігівському губернському земстві (1899–1902 рр.). Автор дослідження цілком слушно кваліфікує цю обставину як звільнення письменника від канцелярської роботи, що пригнічувала його творчі прагнення, і переорієнтацію митця на гонорарну літературну та публіцистичну діяльність. Досить обґрунтоване також і припущення літературознавця щодо задуму нового твору Б. Грінченка – повісті "Серед темної ночі", підказаного письменникові власним життєвим досвідом саме в цей час. Адже наприкінці 1900 р. Грінченко як присяжний засідатель Чернігівського окружного суду брав участь у розгляді судової справи над коноводами, тож цілком імовірно, що саме цей процес міг подарувати письменникові прототипи образів Романа Сивашенка та його міських побратимів.

На основі зіставлення опублікованого тексту повісті Грінченка "Під тихими вербами" з рукописами твору Д. Єсипенко розкриває особливості творчої лабораторії митця, висвітлює характер, причини та наслідки внесених до тексту твору змін, а також відгуки про повість у приватних кореспонденціях до автора твору таких адресантів, як А. Кримський, І. Липа, П. Грабовський та ін. Дослідник фахово аналізує епістолярні діалоги відомих літераторів з Грінченком, до того ж коректно й аргументовано висловлює власну оцінку стосовно цих "діалогів на відстані".

Другий розділ наукової студії "У пошуках основного тексту: видання творів 1910 р." розкриває результати наукового вивчення історії другого

видання повістей “Серед темної ночі” та “Під тихими вербами”. Дослідницька увага зосереджена на висвітленні життєвих перипетій Б. Грінченка, зокрема висвітлюється перебування письменника у Боярці-Будаївці та Оспедалетті (1909–1910 рр.), а також його опрацювання текстів повістей для нових видань.

Для визначення основного тексту повістей Грінченка дослідник застосовує текстологічну методологію, скрупульозно аналізуючи джерела творів. Завдяки аналізу біографії письменника, а також доступних джерел “Серед темної ночі” науковець цілком обґрунтовано робить висновок про те, що видання 1910 р. виступає останнім авторським, а його текст – основним для цієї повісті. Тому в майбутніх републікаціях слід орієнтуватися саме на друге видання.

Натомість, як стверджує літературознавець, немає підстав говорити про участь Грінченка у підготовці до другого видання (1910 р.) тексту “Під тихими вербами”. Внаслідок проведеного дослідження Д. Єсипенко стверджує, що останнім прижиттєвим для автора згаданої повісті слід уважати едіцію 1902 р., а основним текстом – вміщений у ній варіант. До того ж перевагу має публікація в “Киевской старине”, оскільки у книжці “випала” одна сторінка.

У третьому розділі “Історія посмертних публікацій” Д. Єсипенко зробив спробу подати цілісне уявлення про едіційну долю повістей Б. Грінченка впродовж 1910–2000-х рр. із докладним розглядом найсуттєвіших змін тексту та осмисленням видавничої традиції творів.

Автор переконливо показав у своєму дослідженні, що найвагомими моментами видавничої історії “Серед темної ночі” та “Під тихими вербами” після смерті Б. Грінченка були редакторські зміни тексту першого твору у виданні 1914 р., а також започаткована виданням 1927 р. традиція публікації зіпсованого тексту другої повісті.

Упродовж 1932–1960 рр. повісті, як і майже весь доробок Грінченка, не перевидавалися. У наступному етапі їхньої едіційної історії на тлі кількісної переваги видань, які зверталися до помилкових джерел “Під тихими вербами”, Д. Єсипенко зазначає поодинокі позитивні приклади, книжки 1961, 1991, 2009 та 2012 років.

У “Прикінцевих заувагах” подаються основні результати наукового пошуку. Підсумки всього дослідження постають логічно умотивованими, достатньо ґрунтовними, сконцентровано відтворюють сутність літературознавчого дослідження.

Оцінюючи монографію Д. Єсипенка в цілому, варто сказати, що вона, безперечно, стане гарною “лоцією” у вивченні життя і творчості Б. Грінченка. Книжка буде корисною для науковців, учителів, докторантів, аспірантів і студентів – для всіх, хто цікавиться вітчизняною літературою, позаяк літературознавча студія не тільки досліджує повісті “Серед темної ночі” та “Під тихими вербами” в текстологічному і джерелознавчому аспектах, а й дає змогу глибше зрозуміти ті процеси, що відбувалися в українському письменстві на помежів’ї XIX – XX століть.

Володимир Кузьменко
м. Київ

Отримано 22 грудня 2015 р.